

Надія Кравченко (м. Київ)

науковий співробітник

відділу історії України XIV – поч. XX ст.

Національного музею історії України

E-mail: nadiia.v.kravchenko@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9739-4859>

Джерела до історії мисливства на Житомирщині у XVI – на початку XVII ст.

У статті на основі нормативно-законодавчих, статистичних джерел та актової документації розглядається історія побутування мисливства на теренах сучасної Житомирщини, більша частина якої у досліджуваній період входила до складу Київського воєводства. На той час мисливство вже не було значною експортною галуззю господарства, проте його продукція мала певне значення для місцевої економіки. Історія мисливства лишається малодослідженою в українській історичній науці, з огляду на розпорошеність джерел, що засвідчили б його провадження. Додатковими свідченнями побутування цього промислу є згадки в місцевих джерелах про урядників, до сфери зайнятості яких входило полювання, а також ремісників, що займались обробкою такої продукції. Дані про мисливський потенціал земельних володінь на Житомирщині присутні в статистичній документації та у привілеях на володіння землями. Вони є джерелом дослідження існуючих на той час форм користування угіддями, сплати податків. Згадки про мисливські угіддя, як потенційно прибуткові, наявні у судовій документації, що стосується зміни форми власності чи управління земельними володіннями, суперечок через проведення кордонів між ділянками.

Ключові слова: мисливство, Житомирщина, Київське воєводство, Велике князівство Литовське, Річ Посполита, XVI – початок XVII століття.

Nadiia Kravchenko (Kyiv)

researcher in the department of history of Ukraine of

the 14th – the beginning of the 20-th century

at the National Museum of Ukrainian History

Email: nadiia.v.kravchenko@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9739-4859>

Sources for the history of hunting in the Zhytomyr region in the sixteenth and early seventeenth centuries

The article examines the history of hunting in the modern Zhytomyr region, most of which was a part of the Kyiv Voivodeship during the period under study, based on regulatory, statistical sources and actual documentation. At that time hunting was no longer a significant export industry, but its products were of some importance to the local economy. The history of hunting remains poorly studied in Ukrainian historical science, given the scattering of sources that would attest to its production. An additional evidence of the existence of this trade is provided by references in local sources to government officials whose employment included hunting, as well as artisans who processed such products. Information about the hunting potential of land holdings in the Zhytomyr region are available in statistical documentation and in land ownership privileges. They are a source of research on the forms of land use and taxation that existed at that time. Mentions of hunting grounds as potentially profitable are available in court documents concerning changes in ownership or management of land holdings, disputes over the boundaries between plots.

Key words: hunting, Zhytomyr region, Kyiv voivodeship, Grand Duchy of Lithuania, Rzeczpospolita, sixteenth - early seventeenth centuries.

Історія мисливства як давньої галузі господарства налічує не одне тисячоліття, та переважно є предметом дослідження археологів. У період Середньовіччя мисливство відіграло непересічну роль у господарстві Русі, адже його продукція, а саме хутра, мали експортний статус. У ранньомодерний період структура економіки українських земель зазнала відчутних змін, що стосувалось також і торгівлі. Мисливство вже не грало у ній значної ролі, поступившись продукції сільського господарства і лісохімічним промислам, натомість лишилось частиною місцевої економіки¹. Адміністративно більшість території нинішньої Житомирщини перебувала у складі Житомирського й Овруцького повітів Київського воєводства. Західна частина з містечком Звягелем також була частиною давньої Київщини, та з утворенням Волинського воєводства (1566 р.) стала частиною саме Волині.

Побутування мисливства на Житомирщині (суч. Житомирська область) фіксується у низці писемних джерел, зокрема в нормативно-законодавчій, статистичній, судовій документації. До нормативно-законодавчих джерел належать документи з книг Литовської метрики, що охоплюють період до укладення Люблінської унії, з огляду на перехід більшої частини українських земель з Великого князівства Литовського до складу коронної частини новоствореної Речі Посполитої². Це, переважно, джерела, що стосуються земельних надань чи підтверджень на володіння ними, в яких згадуються мисливські угіддя – боброві гони, “лови й ловища”, право на полювання на звірів і птахів зокрема, збору податків і т.д. Важливою групою джерел, що фіксує поточний стан мисливських угідь, зловживання чи конфлікти стосовно них, механізми сплати податків, є статистичні – ревізії замків, люстрації воєводств, інвентарі маєтків. Також

у них наявні дані щодо кількості урядників чи ремісників, чия сфера зайнятості мала стосунок до мисливства. Згадки про них зустрічаються в судовій документації. Окремим підвидом є справи підкоморського суду, в яких ідеться про конфлікти через розмежування земельних володінь, у т.ч. угідь з мисливською спеціалізацією.

Фауністичне різноманіття Житомирщини обумовлене належністю до двох природних зон – мішаних лісів (себто північна, поліська частина), та лісостепової. Зважаючи на те, що ранньомодерна Житомирщина мала меншу кількість населення, її дика фауна була більш чисельною. До неї входили звичні лось, олень, вовк, ведмідь, вепр, лисиця, заєць, бобер, білка, водоплавне і лісове птаство та ін³. Також її частиною був нині зниклий вид, а саме дикий кінь, полохливий та прудкий звір, якого намагались ловити не заради м'яса, хутра чи шкіри, як згаданих вище звірів. На Житомирщині в ранньомодерний час побутувала давня напівдика форма свинарства, а саме випас свиней у дібровах, де було багато жолудів. Подібні дані про таке випасання свиней в околицях містечка Паволоч та їх незаконний згін присутні в скарзі 1590 р., поданій до Житомирського гродського уряду⁴. Такий звичай траплявся подекуди на Поліссі ще на початку ХХ ст⁵. Також з етнографічної точки зору на Поліссі знані ями-вовківні, в які потрапляли хижакі, що шкодили домашньому господарству⁶, а також численні різновиди пасток на диких тварин, сіток і силець на птахів⁷.

В актових джерелах, що стосувались кримінальних злочинів, а саме наїздів та пограбувань, наявні згадки, що побічно свідчать про провадження мисливства, а разом з тим і про новації ранньомодерного періоду. Зокрема, до них належить поширення вогнепальної зброї – рушниці з порохівницями зустрічаються на Житомирщині у списках пограбованого разом із

¹ *Кравченко Н.* Мисливство ранньомодерного часу у світлі Литовських статутів. Український археографічний щорічник. Випуск 21/22. Том 24/25. Київ: Українські пропілеї, 2018. С. 352-353.

² *Крикун М.* Адміністративно-територіальний устрій Правобережної України в XV-XVIII ст. Кордони воєводств у світлі джерел. К.: Інститут археографії і джерелознавства НАНУ, 1993. С. 64-65.

³ Ліси Житомирщини – історико-економічний нарис. За ред. В. І. Ткачука. Житомир: Вид-во КП "Журфонд", 1997. С. 7.

⁴ Акти Житомирського гродського уряду: 1590 р., 1635 р. Упор. Мойсієнко В. М., Німчук В. В. Житомир: Б.м., С. 81.

⁵ Полісся. Енциклопедія українознавства. Словникова частина (ЕУ-П). Париж, Нью-Йорк, 1970. Т. 6. С. 2161-2182. Ізборник. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://izbornyk.org.ua/encycl/euui163.htm>

⁶ Етнографія України. За ред. Макарчука С. А. Львів: Світ, 2004. С. 288.

⁷ Полесьє. Матеріальна культура. Бондарчик В. К., Браим І. Н., Бураковская Н. І. и др. Київ: Наукова Думка, 1988. С. 158-160.

сагайдаком і шаблею⁸. Поруч із вогнепальною зброєю, в списках пограбованого наявні одяг із хутром (наприклад, шапки, підшиті лисичиною⁹ чи куницями¹⁰), а також хутра, як матеріалу для його пошиття – білки, лисиці, бобра,

куниці, рисі¹¹ та ін. Такий одяг, як і хутро для нього, могли мати як місцеве походження, так і іноземне; принаймні хутра складали чималий відсоток імпорту Московського царства до Речі Посполитої. Іл. 1, 2, 3:

(зліва направо) Герби «Яструбець», «Трубки», «Роголя».
Джерело: Szymon Okolski, «Orbis Polonus» (Krakow, 1640-1642 pp.)

У ранньомодерний період мисливство отримало більш яскраве представлення у європейській візуальній культурі, зокрема в книжковій графіці та геральдичній традиції. Окремі відголоски цього явища помітні й на українських землях, зокрема в деякому зростанні кількості фауністичних сюжетів в українській геральдиці (у місцевій традиції вони нечисленні). Йдеться про доповнення старовинних українських гербів клейнодами із тваринами чи мисливськими трофеями, або ж отримання українськими родами гербів західного зразка. Шляхта із теренів Житомирщини не була винятком у цьому процесі: так, дрібні шляхтичі Поплавські послуговувались гербом «Яструбець» із хижим яструбом, представники зауської шляхти з Овруччини Геєвські-Ловдикивичі та Левківські – «Трубками» із трьома мисливськими ріжками, а заушани Бехи (ймовірно) «Роголею» з рогами оленя і лося¹². В канонах давнього українського мистецтва фауністичні сюжети так само малопомітні, проте зображення диких тварин чи мисливців зустрічаються в актових книгах; їх авторами є канцеляристи-аматори¹³. Іл.4–11:

Оригінальні малюнки канцеляристів XVII ст. на мисливську тематику з актових книг фонду 25 Центрального державного історичного архіву України в м. Київ.

⁸ Акти Житомирського гродського уряду: 1590 р., 1635 р. С. 77.

⁹ Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 року. Підгот. до видання Матвієнко А. М., Мойсієнко В. М. Житомир: Полісся, 2002. С. 236.

¹⁰ Акти Житомирського гродського уряду: 1590 р., 1635 р. С. 77, 155, 188.

¹¹ Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 року. С. 33, 108.

¹² Кравченко Н. Мисливська геральдика на Волині та Київщині у XVI – першій половині XVII століття. Текст і образ. №1(11), 2021. С. 51-52, 55.

¹³ Див., наприклад: Жолтовський П. М. Художнє життя на Україні в XVI–XVIII ст. К.: Наукова думка, 1983. С. 94, 96.

Оригінальні малюнки канцеляристів XVII ст. на мисливську тематику з актових книг фонду 25 Центрального державного історичного архіву України в м. Київ.

Урядники та ремісники. У статистичній документації, що частково охоплює терени Житомирщини, присутні згадки про урядників-мисливців. Зокрема, йдеться про ловців або стрільців, що займались заготівлею м'яса для військових походів, добутком хутра, а також мали брати участь у військових походах. У давнішій люстрації Київської землі 1471 р. у деяких селах поблизу Києва та Житомира згадані ловці, що «на війну ходять, в лови ходять»¹⁴. У замкових ревізіях 1545 і 1552 рр. немає даних про житомирських стрільців чи ловців, проте в люстрації Київського воеводства 1615-1616 рр., у розділі про Житомирський замок згадано про те, що у ньому проживали 8 стрільців¹⁵. У якості плати за виконання своїх обов'язків стрільці отримували у користування ділянку землі, проте могли мати й власні приватні угіддя. Поодинокі згадки урядника-стрільця пов'язана з актом продажу ниви «за рекою Тетеревою» стрільцем Панютою Микитичем; вона міститься в житомирській актовій книзі й датована 1605 р.¹⁶ У приватних володіннях також мешкали стрільці. Так, в інвентарі маєтків князів Острозьких (1620 р.) йдеться про те, що на Житомирщині, а саме в Смолдиреві¹⁷

та Баранівці¹⁸ було по одному стрільцю, ще шестеро проживало у Звягелі¹⁹.

Уряд лісничого, що мав слідкувати за станом лісових угідь, так само існував у державних та приватних володіннях. Згадки про нього присутні в актовій документації з волинських теренів, подекуди такі справи не стосуються лісових угідь безпосередньо. Так, у скарзі Федора Биковського на Стефана Лозку про наїзд на маєток, зафіксованій у Житомирському замковому уряді 11 березня 1611 р., згаданий Миколай Фронцович Радаминський. Він фігурує у скарзі як староста василицький, лісничий берштецький, конярський, дубицький і заблоцький, дворянин його королівської милості; його маєтки та слуги постраждали під час наїзду у селі Каргашин²⁰ Київського воеводства²¹. В іншому акті, датованому 16 березня того ж року, згадується лісничий: це свідчення возного генерала Київського воеводства Богуша Благановського про те, що він бачив лісничого «княжати его милости пна Краковського» Андрія Юрійовича Скорульського пораненим у його будинку у селі Нове Поле (суч. с. Новопіль Житомирського р-ну Житомирської обл.), внаслідок конфлікту з «паном Защинским»²².

¹⁴ Архив Юго-Западной России, издаваемый Временною комиссиею для разбора древних актов, учрежденной при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. Ч. 7. Т. 2. К.: Унив. тип. Завадского И. И., 1890. С. 2.

¹⁵ Źródła Dziejowe. T. V. Lustracje królewskich ziem polskich Wołynia, Podola i Ukrainy z pierwszej połowy XVII wieku. Wydał A. Jabłonowski. Warszawa, 1877. S. 78.

¹⁶ Центральный державный исторический архив Украины у м. Київ (ЦДАК України). Ф. 11, оп. 1, спр. 4, арк. 15 зв.

¹⁷ нині – село Звягельського р-ну Житомирської обл.

¹⁸ нині – смт Звягельського р-ну Житомирської обл.

¹⁹ Заяць А.Є. Міське суспільство Волині XVI – першої половини XVII ст.: монографія / А. Заяць. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. С. 334-335.

²⁰ нині – суч. с. Великий Карашин Бучанського р-ну Київської обл.

²¹ Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 року. С. 213-215.

²² Там само. С. 319-321.

До тих ремісників, чия сфера зайнятості частково була пов'язана з мисливством, належать кушніри, які займались обробкою хутра. У замкових ревізіях, де йшлося про Житомирський замок, кушніри не фігурують, проте у житомирських замкових книгах є неодноразові згадки про них. Так, станом на 1606 р. серед житомирських міщан було 20 кушнірів, які, відповідно, були у списку платників податків²³. Роком раніше в одному із документів цієї ж книги згаданий Євхим Кушнір, проте не вказано чітко, чи був він житомирянином, чи походив з іншого населеного пункту²⁴. Кушнір Данило Макарчин згаданий в іншій житомирській книзі з неочікуваної сторони – як учасник згаданого вище наїзду на село Каргашин, що стався в березні 1611 р.²⁵.

Земельні надання. Нерідко свідчення про побутування мисливства містяться в тих джерелах, що безпосередньо пов'язані з історією землеволодіння. Привілеї на земельні надання зазвичай видавались із правом полювати, часто із правом збору податків, деякі з них мали стосунок до мисливства (наприклад, боброве). Подекуди наявні деякі уточнення, що дозволяють робити висновки про ландшафтну специфіку дарованих угідь чи фауністичні багатства. 15 травня 1499 року король Олександр надав князеві Іванові Дашковичу Глинському привілей на володіння низкою населених пунктів у Житомирському та Київському повітах, зокрема на «имень» Гостомель та села Загальці²⁶ й Запрудичі²⁷. Ці маєтки були надані у т.ч. і «з бобровими гонами... ловами й ловищами», і з правом збору податків, серед яких (що нетипово) згадане лисичне²⁸. Через 10 років маєтки князя

Івана Глинського передали, згідно з привілеєм Сигізмунда I, панові Семену Федоровичу Полозовичу. Йому ж передали маєтки князя Василя Нікольського, що знаходились у Київському повіті, серед них низку сіл, у т.ч. село Гладковичі²⁹. Обох князів назвали зрадниками у зв'язку з підтримкою повстання Михайла Глинського 1508 р. Цей привілей, датований 26 лютого 1509 р., цікавий і з іншої точки зору, адже в ньому поза «ловами й ловищами звіриними» згадані пташині гнізда, данина білчина, а також осочники в якості слуг³⁰.

«Боброві гони... лови звірині і пташині» фігурують у привілеї, наданому Сигізмундом I 28 лютого 1511 р. князеві Тимофію Івановичу Капусті. Цей привілей наданий на підтвердження схожого документу, виданого попереднім монархом; у ньому згадані кілька населених пунктів в Олевській волості Овруцького повіту³¹, зокрема села Масевичі³², Хишино³³, Беловежа³⁴. Князь Костянтин Острозький, ім'я якого помітне серед документів про земельні надання на Волині, мав володіння і в Київському воєводстві. Так, 27 листопада 1507 р. король Сигізмунд I надав князеві «на вечність» Чуднів³⁵ разом із замком, у т.ч. із «ловами звіриними й пташиними, бобровими гонами і данинами... бобровими»³⁶. 26 грудня того ж року Сигізмунд I видав привілей князеві на маєток Звягель³⁷ у Київському повіті, із «ловами звіриними й пташиними, ловищами, бобровими гонами»; у цьому місті існував мисливський двір Острозьких. Доти Звягель належав князям Звягільським, і на момент того, як князь Острозький отримав цей маєток, це була територія Київського воєводства; після проведення адміністративної

²³ ЦДАУК. Ф. 11, оп. 1, спр. 4, арк. 319.

²⁴ Там само, арк. 149зв.

²⁵ Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 року. С. 214.

²⁶ нині – суч. с. Загальці Бучанського р-ну Київської обл.

²⁷ нині – суч. с. Запрудка Вишгородського р-ну Київської обл.

²⁸ Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga 5 (1427–1506). / parengė Baliulis A., Dubonis A., Antanavičius D. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2012. P. 132-133, № 214.

²⁹ нині – суч. с. Гладковичі Коростенського р-ну Житомирської обл.

³⁰ Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga 8 (1499–1514). / parengė Baliulis A., Firkovičius, R., Antanavičius D. Vilnius : Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1995. P. 315-316, № 424.

³¹ Там само. С. 435-436, № 593.

³² нині – суч. с. Масевичі, Сарненського р-ну Рівненської обл.

³³ нині – суч. с. Кишин Коростенського р-ну Житомирської обл.

³⁴ нині – суч. с. Біловіж Сарненського р-ну Рівненської обл.

³⁵ нині – смт Чуднів Житомирського р-ну Житомирської обл.

³⁶ Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga 8 (1499–1514). P. 238, № 285.

³⁷ нині – місто Звягель у Житомирській обл., донедавна – м. Новоград-Волинський.

реформи у 1560-х рр. Звягель перейшов до Волинського воєводства³⁸. 5 листопада 1551 року Сигізмунд II видав Стецьку та Миколаю Гнівшовичам Вороничам (їх родичі володіли Крошною) підтвердження давнішого привілею короля Олександра Ягеллончика на село Ловсково³⁹ з «...ловами і гонами бобровими...», та привілею Сигізмунда I на село⁴⁰ Іванково⁴¹.

Мисливство і податки. Дані про податки, що мали мисливське підґрунтя, безумовно наявні не лише у нормативно-законодавчій документації. У замкових ревізіях 1545 і 1552 рр. присутні згадки про податки, які сплачували за користування бобровими угіддями. У XVI ст. вони нерідко мали грошовий вимір, зберігаючи звичну назву. У ревізіях замків Житомирщини присутня інформація про замкові боброві угіддя та подекуди їх ловецький потенціал. У ревізії Овруцького замку згадані боброві гони біля сіл Жерев⁴², Норинь⁴³ та с. Сидоровичі⁴⁴. На ріці Тетерів, а також поблизу містечка Кодня⁴⁵ (ймовірно, по ріці Коденці) також були боброві гони, проте їх ловецький потенціал був невисоким. У ревізіях п'яти замків згадувались коні «з диловь» – Черкас, Канева, Остра, Житомира та Вінниці (тобто з теренів Наддніпрянщини). Диких коней «виганяли» й мали привести до замку – важливо, на яких саме угіддях вони були зловлені. Найбільше про диких коней ідеться в ревізіях Канівського та Черкаського замків. У випадку Житомирського вказано, що ловець дикого коня має привести його до замку і вказати, де саме він його зловив – якщо на зам-

кових угіддях, то він отримує половину його вартості, якщо на приватних, то плата ділиться навпіл із власником землі⁴⁶.

Житомирський повіт – єдиний повіт Київського воєводства, про який ідеться і в замковій ревізії 1545 р., і в подібному, але більш ґрунтовному джерелі 1552 р. Про ліси на Житомирщині із першої ревізії відомо небагато, хоча є коротка примітка в одній зі скарг місцевих мешканців про те, що хутра з місцевих лісів могли б бути предметом торгівлі; власне йшлося про те, що в їх збуті мисливцям перешкождали урядники⁴⁷. Житомирському замкові належав фільварок у Крошно⁴⁸, який свого часу був наданий шляхтичеві Івашкові Вороні, а пізніше перейшов до його сина, Грицька Воронича. У фільварку було 12 слуг, що мали працювати на потреби замку, у списку податків з нього фігурує бобер (у даній період податки зі «звіриними» назвами могли сплачуватись хутром, але нерідко мали грошовий вимір)⁴⁹. Станом на 1545 р. ці слуги сплачували податки лише Грицькові, і не працювали на замкові потреби; до того ж, схоже на те, що під час сільськогосподарських робіт шкоди зазнали замкові боброві гони⁵⁰. Сімома роками пізніше право Грицька Вороні (або Воронича) на користування цим фільварком ревізори не ставили під сумнів, тож схоже на те, що за цей час він владнав усі непорозуміння, що стосувались законності його користування цим фільварком, а також податкових надходжень⁵¹.

Мисливство у судовій документації. Мисливські угіддя, право провадження ловів фігурують

³⁸ Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga 8 (1499–1514). P. 245–246, № 293.

³⁹ нині – суч. с. Левків Житомирського р-ну Житомирської обл.

⁴⁰ Метрыка Вялікага Княства Літоўскага. Кніга 28 (1522–1552). Кніга запісаў 28 (копія канца XVI ст.). Падрыхт. Мянжынскі В., Свяжынскі У. Мінск: Athenaеum, 2000. P. 166, № 129.

⁴¹ нині – суч. с. Іванків Житомирського р-ну Житомирської обл.

⁴² суч. с. Жерев Овруцького р-ну Житомирської обл.; на момент укладення ревізії належало Василеві Панковичу.

⁴³ суч. с. Норинськ Овруцького р-ну Житомирської обл.; на момент укладення ревізії належало Огрені Костюшковні.

⁴⁴ суч. с. Сидоровичі Вишгородського р-ну Київської обл.; на момент укладення ревізії належало пані Василевій Дідковій.

⁴⁵ суч. с. Кодня Житомирського р-ну Житомирської обл.

⁴⁶ Російський державний архів давніх актів (РДАДА), ф. 389, оп. 1, спр. 563, арк. 124зв.

⁴⁷ Клепатский П. Г. Очерки по истории земли Киевской. Біла Церква: Видавець Олександр Пшонківський, 2007. С. 204.

⁴⁸ село Крошня нині територіально включено до складу Житомира.

⁴⁹ РДАДА, ф. 389, оп. 1, спр. 563, арк. 127зв. – 128.

⁵⁰ Źródła Dziejowe. T. VI. Rewizya zamków ziemi Wołyńskiej w połowie XVI wieku. Wydał A. Jabłonowski. Warszawa, 1877. S. 142–143.

⁵¹ РДАДА, ф. 389, оп. 1, опр. 563, арк. 127зв. – 128.

в актах, вміщених у гродських та підкоморських книгах, що стосуються конфліктів земельного характеру, укладення орендних угод і т.д. Так, наприклад, у житомирській актовій книзі 1590 р. перший акт із датою 8 січня, в якому йшлося про судові позови Яна Витунського та Яна Вигановського проти київського земського судді Яна Аксака, щодо відняття ним бобрових гонів, завдання матеріальної шкоди, узгодження питань власності на третину маєтку, що частково знаходився в межах вищезгаданого села Норинськ⁵².

У книзі Київського підкоморського суду вписано акти з визначенням меж (кордонів) земельних володінь, через які тривали конфлікти в суді. У першому акті (1584 р.) йдеться про визначення меж між маєтками «зем'ян землі Київської» Семена Прежовського й Андрія Сингури; наприкінці акту вказано, що боброві гони розділили відповідно до старих меж⁵³. Деякі зі згаданих населених пунктів нині складно ідентифікувати, але враховуючи те, що Семен Прежовський отримав своє прізвище від села Прежова⁵⁴, то йдеться про сучасну Житомирщину. Боброві гони зафіксовані у чималому акті (1600 р.) цієї ж книги, що стосувався суперечок Павла Монвида Дорогостаївського та Дідковичів-Трипольських щодо меж володінь поблизу Києва та Овруча⁵⁵; зокрема згадані боброві гони біля річки Красної, поблизу села Трипілля⁵⁶.

Боброві гони, лови пташині і звірині фігурують в актовій книзі Житомирського гродського уряду 1611 р. у тих актах, що стосуються розподілу володінь опісля смерті власника та передачі угідь під заставу чи в оренду. У першому випадку йдеться про виконання останньої волі покійного Григорія Басараба⁵⁷, що мав маєток у селі Слєпчичі⁵⁸ та володів частиною землі Селець-

кої⁵⁹. Маєток у с. Солотвино⁶⁰ з усіма угіддями й повинностями був відданий на кілька років під заставу, оскільки власники – підскарбій ВКЛ, надвірний староста каменецький Остафій Тишкович та його дружина Зофія позичили 2 тисячі злотих у подружжя Юрія та Гальшки Вильг. Маєток мав принести другому подружжю за кілька років прибутку у розмірі позиченої суми⁶¹. Місто Іскоростень із селом Заріччям⁶² зафіксовані у третьому акті, де також згадані мисливські угіддя – ці два населені пункти фігурують в акті, що стосувався обставин їх оренди із низкою угідь на 3 роки подружжям Яна та Марії Отрошкевичів у Андрія та Катерини Мервинських⁶³.

Отже, історію провадження мисливства на Житомирщині, а також ремісничих галузей, пов'язаних із ним, можливо реконструювати, зважаючи на фрагментарні згадки у нормативно-законодавчих, статистичних джерелах та судовій документації. Дані про власників урядів, як і про ремісників, часто не мають безпосереднього стосунку до провадження мисливства чи обробки його продукції, проте, водночас, є свідченням їх побутування. Привілеї на земельні надання, як і підтвердження старіших, видавались із дозволами на провадження ловецтва та подекуди з уточненнями про їх мисливський потенціал – наприклад, наявність бобрових гонів. Оскільки терени Київського воєводства, до якого належала більша частина Житомирщини, були малозаселені та мали мисливський потенціал, частина існуючих на той час податків мала мисливські назви. Податкові надходження, потенціал таких угідь враховувались під час суперечок за розміжування земельних ділянок та укладення орендних угод, тож про їх наявність йшлося в судовій документації.

⁵² Акти Житомирського гродського уряду: 1590 р., 1635 р. Упор. Мойсієнко В. М., Німчук В. В. Житомир: Б.м., 2004. С. 42.

⁵³ Книга Київського підкоморського суду (1584–1644) / Відп. ред. В. В. Німчук; Упорядн.: Г.В. Боряк, Т.Ю. Гирич, Л.З. Гісцова, В.М. Кравченко, В.В. Німчук, Г.С. Сергійчук, В.В. Страшко, Н.М. Яковенко. АН України. Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні; Археографічна комісія; Інститут історії; Центральний державний історичний архів України у м. Києві. К.: Наукова думка, 1991. С. 56-60.

⁵⁴ нині – суч. с. Пряжів Житомирського р-ну Житомирської обл.

⁵⁵ Книга Київського підкоморського суду (1584–1644). С. 147, 152.

⁵⁶ нині – суч. с. Трипілля Обухівського р-ну Київської обл.

⁵⁷ Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 року. С. 190-192.

⁵⁸ нині – суч. с. Слєпчичі Житомирського р-ну Житомирської обл.

⁵⁹ ймовірно йдеться про земельні володіння неподалік суч. с. Селець Житомирського р-ну Житомирської обл.

⁶⁰ нині – суч. с. Старий Солотвин Бердичівського р-ну Житомирської обл.

⁶¹ Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 року. С. 225-226.

⁶² нині – суч. с. Заріччя Коростенського р-ну Житомирської обл.

⁶³ Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 року. С. 332-339.

References

1. Zholtovs'kyj, P. M. (1983) *Khudozhnie zhyttia na Ukraini v XVI-XVIII st.* Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian]
2. Zaiats', A. Ye. (2019) *Mis'ke suspil'stvo Volyni XVI – pershoi polovyny XVII st.: monohrafiia.* L'viv: LNU imeni Ivana Franka. [in Ukrainian]
3. Klepatskyj, P. H. (2007) *Ocherky po ystorry zemly Kyevskoj.* Bila Tserkva: Vydavets' Oleksandr Pshonkivs'kyj. [in Russian]
4. Kravchenko, N. (2018) Myslyvstvo rann'omodernoho chasu u svitli Lytovs'kykh statutiv. *Ukrains'kyjarkheohrafichnyj schorichnyk*, (21/22 (24/25), 352-368. [in Ukrainian]
5. Kravchenko N. (2021) Myslyvs'ka heral'dyka na Volyni ta Kyivsychyni u XVI – pershij polovyny XVII stolittia. *Tekst i obraz*, (1 (11), 45-63. [in Ukrainian]
6. Krykun M. (1993) *Administratyvno-terytorial'nyj ustrij Pravoberezhnoi Ukrainy v XV-XVIII st. Kordony voievodstv u svitli dzherel.* Kyiv: Instytut arkeohrafii i dzhereloznavstva NANU. [in Russian]
7. Makarchuk S. A. (Ed.). (2004) *Etnohrafiia Ukrainy.* L'viv: Svit. [in Ukrainian]
8. Kubijovych V., Sydoruk-Paul's I. (1970). Polissia. In *Entsyklopediia ukrainoznavstva. Slovnykova chastyna (EU-II)*. (Vol. 6, pp. 2161-2182). Paryzh, N'iu-Jork: Molode zhyttia. Retrieved from <http://izbornyk.org.ua/encycl/euii163.htm> [in Ukrainian]
9. Tkachuk V. I. (Ed.) (1997) *Lisy Zhytomyrschyny – istoryko-ekonomichnyj narys.* Zhytomyr: Vydvo KP «Zhurfond». [in Ukrainian]